

DON DELILLONING “WHITE NOISE” ROMANI HAQIDA

Qurbonova Shaxlo O‘ktamovna

Turkiston Yangi Innovatsiyalar Universiteti I-bosqich magistranti

Annotasiya Ushbu yilda 87 yoshni qarshi olgan Don Delilloning “White Noise” romani 21 asrning eng ommabob romanlardan biri desak xato qilmagan bo‘lamiz. Delilloning ilk “Americana” asari 1971 yilda chop etildi, lekin 1985 yilda uning “White Noise” asari chop etilgunga qadar boshqa asarlari omma oldida mashhurlikka erishmadi. Bu asari orqali Don Delillo katta muvaffaqiyat va olqishlarga sazovor bo‘ldi va 1985 yilda roman milliy mukofotga erishgan. Ushbu maqolada romanda muallif jamiyatning bir bo‘lagi bo‘lmish bir oilaning oilaviy munosabatlari, oila a‘zolarining bir-biriga bo‘lgan munosabatlari, turli xil ziddiyatlar, Amerikaning shiddatli hayot tarzi, kundalik kechinmalar, bosh qahramonlarning kundalik hayot tarzi va orzu-istaklari aks ettirilgan. Muallif bu asariga oz‘gacha yondashganligi boiz muvaffaqiyatga erishgan. Yillar o‘tsada bu roman o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan va hozirgi kunda ham adabiyotning yuksak cho‘qqisidagi romanlarning biri desak bo‘ladi. Chunki muallif hozirgi kunda ham dolzarb bolib kelayotgan ommaviy axborot vositalarining inson hayotidagi o‘rni, bu vositalardan hamma ham to‘g‘ri ma‘noda foydalana olmasligi, uning yoshlar hayotidagi ta‘siri, insoniyat ongini zaharlab, boshqa kerakli ishlarga, ta‘lim olishga yetarli vaqt ajrata olmaslik, insoniyatning bilimsizlikka, tubsiz daryoga cho‘kib borayotgani va insoniyat mana shu mashinalarga tobe bo‘lib qolayotgani haqida so‘z yuritadi.

Kalit so‘zlar: Don Dellillo, roman, obraz, adabiyot, jamiyat, qahramon, insoniyat, munosabat

Kirish. Hammaga ma‘lumki har qanday badiiy asar muallifning ichki kechinmalari, uning bolalikdagi hissiyotlari, hayot davomida ko‘rgan qiyinchiliklari va orttirilgan hayotiy tajribasi orqali bir asarga qo‘l uradi va shu orttirilgan tajribalar ortidan shedevr, noyob asarlar omma yuzini ko‘radi. Inson o‘z hayotiy tajribasi va kechinmalari orqali insoniyatni jumbushga keltiruvchi kundalik kechinmalar, boy va kambag‘allarning hayot tarzi, ularning qiziqishlari va ertangi hayotga bo‘lgan qarashlarini asarda gavdalanantira oladi. Shunday asarlardan biri amerikalik yozuvchi Don Delilloning “White Noise” asaridir. Ushbu asar yozuvchini ommaga mashhur qilgan va shov-shuvlarga sabab bo‘lgan asar desak mubolag‘a qilmagan bo‘lamiz. Yana bir muhim jihati shundaki hozirda insoniyat zararli mahsulotlar qanchalik zarar bo‘lmasin buni bila turib, tez tayyor bo‘ladigan yarim tayyor mahsulotlardan tez-tez foydalanishi, supermarket rastalaridagi mahsulaotlar inson umriga zomin bo‘layotgani

va reklama hayotimizda qanchalik katta rol o'ynashini va qimmatbaho sog'ligimiz orqasidan qanchalik pul ishlayotgani haqida takror-takror so'z yuritadi. Kimdir semizlikdan aziyat cheksa yana kimdir taqiqlangan dorilarga o'tirib qolishdan va bu dorilar ularni tinchlantirib, qo'rquvni yengishga yordam beradi deb o'ylaydi asar qahramonlari. Yillar o'tsada bu mavzular bugungi kunda ham eng dolzarb mavzulardan biri bo'lib qolyapti. Insoniyat o'zini tubsiz jarlikka olib boryapti. Bunga asosiy sabab nima? Ilmsizlikmi yoki vaqtimizni behudaga sarflashmi? Bunga o'xshash savollar bisyor, lekin javob toppish qiyin. Balki bularning asosiy sababi jadal rivojlanib borayotgan texnologiyalardir. Balki shu texnologiyalar bo'lmaganida inson vaqtini ilmga bag'ishlagan bo'lib, olim ulamolar ko'paygan bo'larmidi yoki shu texnika asrini shu olim ulamolar yaratgandir. Nima bo'lganda ham texnika asri jadal rivojlanishga olib keldi, lekin haqqoniylik, soflik yo'qoldi. Ise;mol qilayotgan barcha narsalarimiz tabiiy, va sof emas. Mana shu mavzularning barchasi bugungi kunda ham xuddi Delillo bir necha yillar avval yozganidek eng dolzarb mavzu va muammolar hisoblanadi. Balki shuning uchun bu kitob katta muvaffaqiyatga erishib, bugungi kunda ham kitobxonlar orasida eng sevimli kitoblardan hisoblanadi. Delillo nafaqat Amerikada balki dunyoda dolzarb bo'layotgan mavzuni yoritib berdi. Shuning uchun bu roman nafaqat Amerika balki butun dunyoda sevib mutolaa qilinadi.

Tadqiqot obyekti va qo'llanilgan metodlar. “White Noise” asari Don Dellilloga eng katta zafar keltirgan asarlardan biri bo'lib, bu asar uning sakkizinchi asari hisoblanadi. Don Delilloning bu kitobi uni mashur qildi va “Time” jurnali bo'yicha bu kitob 1923 yildan 2005 yilgacha ingliz romanlari ichida eng zo'r top 100 talikka kiradi. Delillo bu kitobga “Panasonic” deb nom bermoqchi bo'lgan biroq kompaniya bunga rozilik bermaganidan so'ng muallif bu kitobni “White Noise” deb nomlagan. Bunday nomlanishiga sabab elektromagnit to'lqinlaridan yorug'lik kelishidir. Bunday shovqin ko'pincha sozlanmagan radio yoki televizordan keladi deb izohlaydi muallif. “White Noise ya'ni oq shovqin insonni tinchlanishiga va sokin uyqusiga yordam beradi. “White Noise metafora sifatida qo'llanilgan bo'lib, ma'nosi qahramonlarning fobiyasi bo'lmish o'limdan qo'rqishi, o'limi yaqinligi va bu fobiyani yengish bilan kechadi. Bu asarda muallif Amerikada ommaviy axborot vositalari bo'lmish kino, reklama, ekran, monitoring inson hayotidagi o'rni, olinayotgan axborotning qanchalik haqqoniyliigi va inson hayotida tutgan o'rni haqida yoritadi va shu bilan bir qatorda Amerika supermarketlari, magazinlar, supermarket rastalaridagi mahsulotlar va ularning inson hayotidagi ta'siri va o'rni va supermarketlardagi mahsulotlarning rivojlanishi uchun reklamani o'rni kabi dolzarb mavzular yoritilgan.”This place recharges us spirituall, It's a gateway or apathway. Look how bright. It's full of psychic data... Everything is concealed in symbolism, hidden veils of mysteryand layers of cultural material. But it is psychic data absolutely. The large doors slide open, they close unbidden...Look how well-lighted everything is. The place

is sealed off, self-contained. It is timeless”¹ (Delillo 2009: 22) K.A.Filinova Delillo ijodini “virtual olamda yo’qolib qolgan va qolib ketgan odamlar deya ta’rif beradi. (Filinnova 2016;57)

Natijalar va tahlil. Delillo televizor film, ko’rsatuvlar yoki boshqa narsa uchun emas balki reklama uchun ko’rsatilishi va bu reklamalar supermarket rastalaridagi narsalarni sotish uchungina katta ahamiyatga ega ekanligini ko’rsatmoqchi bo’ladi, ammo asar qahramoni Jek Gledni buni farqiga bormaydi. Amerikaliklar uchun televideniye muhim malumotlar to’planadigan joy hisoblanadi va bu narsa Amerika xalqini kerakli va keraksiz malumotlarni tarqatuvchi ensiklopediyaga aylantirib qo’yadi..”White Noise” asari bu insonlar hayoti emas balki supermarket rastalaridagi brend markalar hayoti desa ham bo’ladi. Muallif asardagi yosh qahramonlar ommaviy axborot vositalari va barcha brend markalarni kattalardan yaxshi bilishini, chunki bu ma’lumotlar ularga ona suti bilan singganligini qayd etadi. Bunday keraksiz ma’lumotlarning ko’pligi insoniyatni bilimsizlikka olib keladi, kitob o’qish, kerakli bilimlarni olish ikkinchi darajaga tushib qoladi. Kompyuter paydo bo’lganidan so’ng televizor ham ikkinchi darajaga tushib qoladi. Chunki kompyuterdan televizordan ko’ra ko’proq ma’lumot olish va insonlar bir-biri bilan muloqot qilish imkoni tug’ildi. Muallif qahramonlarni televizor ma’lumotlari va fast foodlarga tobe bo’ilib qolganini ko’rsatadi. Oilada har juma kuni bir davra atrofida yig’ilib televizor ko’rish va sevimli mahsulotlarini istemol qilishlarini yoritib beradi. Ular shu televizordan olingan ma’lumot va tayyor taomga shunchalik berilib ketishadiki xuddi boshqa dunyoga kirib qolgandek bo’lishadi. Asarni insoniyat hayoti yoki uning taqdiri deyish mumkin. Chunki insoniy tuyg’ular barcha narsadan ustun. “White Noise” da jamiyatning bir bo’lagi bo’lmish radio, televideniye haqida yoritilgan bo’lib asarda asosiy qahramonlar Jek Gledni-bosh qahramon, Bebetta-Jek Glednining turmush o’rtog’I, ularning umumiy oltita farzandlari bor va hozirda ular to’rt farzandlari bilan yashashadi. Bebetta turmush o’rtog’iga Uilli Minsk bilan xiyonat qiladi. Genrix Gerxard-Jek Gledni va Janet Sevarining 14 yoshli farzandi. Dana Bridlav Jek Glednining birinchi va to’rtinchi turmush o’rtog’I va Meri Elis va Steffining onasi.Bi-Jek Gledni va Tvidi Braunering 12 yoshli qizi. Tvidi Brauner-Jek Glednininguchinchi xotini va Bining onasi. Steffi-Jek Gledni va Dana Bridlavning 12 yoshli qizi. Uaylder-Bebettaning 2 yoshli farzandi va oiladagi eng yosh bola. Meri Elis-Jek va Dana Bridlav bilan birinchi turmushidan 12 yoshli qizi. Myurey Jey Siskind-Jekning hamkasbi. Orest Merkator-Jekning o’rtog’i. Vernon Diki-Bebettaning otasi. Villi Minsk-olim. Vinni Richards- kollejdagi olim. Janet Sevari-Jekning ikkinchi turmush o’rtog’I va Genrixning onasi. Jek Gledni Amerika kollejida Gitlerni o’rganuvchi birinchi o’qituvchi, kafedra mudiri bo’lib ishlaydi va kollejda obro’-e’tiborga ega va qolgan jabhalarda oddiy amerikalik o’rtahol kishidir. Jek Gledni nemis tilini bilmasada Gitlershunos bo’lganidan faxrlanadi va o’z ishini puxta va aniq bajaradi. Jek Gledni salkam 50 yoshni qarshi olgan, bir necha marta

uylangan va hozirgi kunda 5-xotini Bebeta ismli ayol bilan oldingi oilalaridan bo'lgan farzandlar bilan yashashadi. Uylari juda qimmatbaho va ko'rkam bo'lmasada ular baxtli oila bo'lib yashashga intilishadi. Jek Gledning ayoli Bebeta biroz semizroq bo'lsada ko'zga ko'rinarli, chiroyli ayol. Uning oldingi oilasidan bir o'g'li va va Jek bilan umumiy farzandlari ham bor. Ularnig uyida oshxona, bolalar xonasi va hordiq chiqarib, televizor ko'radigan xonalari bor. Boshqa xonalarda oldingi oilalar va farzandlardan qolgan eski narsa va buyumlar bor. Lekin Jek va Bebeta birga baxtli yashashadi. Jek nega ilgariroq Bebeta bilan tanishmaganidan afsuslanadi. Balki avvalroq tanishganida Bebeta uning birinchi turmushi bo'lishi mumkin edi. Bebeta turmush o'rtog'ini hurmat qiladi va ular ko'p vaqtlarini o'zlarining sevimli uylarida farzandlar atrofida maroqli o'tkazishadi. Jek Gledni kolleжда katta obro'ga ega bo'lsada u talabalarga hech qanday bilim bera olmaydi va muallif uni dangasa sifatida tariflaydi, faqatgina mashhur tarixiy shaxs bo'lmish Gitler haqida ta'lim berayotgani uchun katta obro'ga ega bo'lganini ta'kidlaydi. Jek Gledni hattoki nemis tilini bilmay turib, Gitlerni amerikalik olimlarning hujjatlaridan o'rganadi. Jek va Bebeta doimiy ravishda o'limdan qo'rqib yashashadi va bu holat bosh qahramonlarning asosiy muammosi sifatida qaraladi. Ular vaqti kelib barcha tirik jon vafot etishini bilishsada doimiy qo'rquv bilan yashashadi va vaqti kelib, hatto tinchlikda ham yo'qolmaydigan oq shovqin bilan o'lishini his qiladi. Asar nomi “White Noise” ham shu qo'rquv bilan bog'liq. Asarga berilmoqchi bo'lgan nomlar ko'p. Lekin muallif kitobiga “White Noise” nomini berib adashmagan. Chunki bu nom unga mashhurlik olib kelgan. Qahramonlar doimiy ravishda o'limdan qo'rqishgan va ulardan qaysi biri birinchi o'lishi haqidagi fikrlar qiynagan va Jek Gledni o'ziga past baho bergan va firibgar bo'lganligi va o'z ishini yaxshi bilmaganligi sababli birinchi o'lishiga ishongan. Bebeta esa bunga boshqacha qaragan. U o'limdan qo'rqisada qo'rquvini yengishga harakat qilgan. Bebeta psixolog huzuriga borib qo'rquvni yengadigan dori yozdirib olgan va bu dori qo'rquvini yengishga yordam beradi deb ishontirgan. Jek va Bebeta kechalari qo'rquvdan uyg'onib ketishardi va o'lim yaqinlashayotganidan xavotirga tushishardi. Ular bir-birlarini ovutib, tinch yashashga, hayotni borligicha qabul qilishga undashardi. Jek Gledni yaxshi mutaxassis sifatida shuhrat qozonishi mumkin edi, ammo uning loqaydligi va doimiy qo'rquvi uni professional darajada rivojlanishdan ham orqda qolgan edi. Kafedrada olib borayotgan ilmiy ishi Gitlerni professional darajada emas balki keraksiz, ommaga qiziq bo'lmagan ma'lumotlarni yig'ib kasbdoshlari oldida obro'ga ham erisholmaydi. U ko'p vaqtini supermarket rastalarida o'tkazar, brend mahsulotlarni sotib olar va reklama qilingan narsalarni doimiy ravishda sotib olishga intilar edi. “This place recharges us spiritually, it's a gateway a pathway. Look how bright. It's full physic data... Everything is concealed in symbolism, hidden veils of mystery and layers of cultural material. But it is psychic data absolutely. The large doors slide open, they close unbidden... Look how well-lighted everything is. The

place is sealed off, self-contained. It is timeless. Supermarket rastalaridagi mahsulotlarni tasvirlar ekan Delillo xuddi reklama jingllari bo'yicha yurib borayotganga o'xshaydi. Kiyim, mashina va boshqa narsalar reklamasi bilan qahramonlar xarakterini ochib berishga harakat qiladi. Bleksmit insonlari hayoti xuddi reklamaga mute bo'lib qolgan insonlar hayotiga o'xshardi. Muallif oilaviy rishtalar har narsadan ustun va har bir oila boshlig'i oiladagi har bir kishiga mas'ul bo'lishi kerakligini yoritmoqchi bo'ladi. Ota-onaning mas'uliyati farzand hayotida katta rol o'ynashini ko'rsatmoqchi bo'ladi. Jek nima sababdan na oilaviy hayoti, na kasbiy faoliyati yurishmaganidan aziyat chekardi. Uning birinchi va to'rtinchi turmushi bitta ayol Deyna Bridlav bilan bog'liq, lekin ikkala turmushlari ham o'xshamagan. Jeynet Seyvori va Tvidi Brauner uning keyingi turmushidagi ayollar, ammo ular bilan turmushi bo'lmagan va u keying hayotini Bebeta bilan bog'lagan. Nimaga uning turmushi yaxshi bo'lmagan, omadsizligidanmi yoki mas'uliyatsizligidanmi. Inson turmush qurar ekan nafaqat o'z hayoti balki boshqalar ya'ni ayoli va bo'lajak farzandlari hayoti uchun ham mas'ul bo'lishi kerak. Asar qahramoni Jek Gledni yetarlicha mas'uliyati bo'lmaganligi sababli besh marta oila qurgandir. Chunki dunyoga kelgan har bir farzand uchun nafaqat ona balki ota ham mas'ul shaxs hisoblanadi. Jek Gledni bunday mas'uliyatli ishni yaxshi bajara olmaganidan, nima sababdan oilaviy hayoti va kasbiy faoliyatida porloq kelajak ko'rmayotganligidan xafa bo'lardi. Oilada turli yoshdagi olti farzand uchun Jek va Bebeta mas'ul edilar. Bleksmitda semizlikdan aziyat chekuvchi odamlar ko'p edi. Ularning qorni katta va katta qiyinchilik bilan harakatlanishardi. Bularning sababi ular supermarket rastalarida to'lib ketgan zararli mahsulotlardan iste'mol qilishardi va sport maydonlarga qatnab ozmoqchi bo'lishardi.

Xulosa Garchi romanda din haqida so'z yuritilgan bo'lmasada, “White Noise” dagi jamiyat barcha marosimlarga amal qiladi. Masalan bosh qahramon Jek Gledni har doim konvoyda qatnashardi. Lekin Bleksmitdagi xalq, hatto rohiblar ham ollohga ishonishmasdi. Rohiba ayol Jek Gledniga bu dunyoda ishonish mumkin bo'lgan hech narsa yo'q, bu narsalarga ishongan kishi ahmoq deganida Jek unga “afsonaviy”, “ruhiy”, “yuksaltirish” diniy so'zlar bilan javob qaytaradi va ta'sir o'tkazadi. “White Noise”da din o'z sifatini yo'qotgan. Jek mansabdor shaxslarga emas, o'ziga ishonadi. Bleksmitda odamlar cherkovga borishadi, Injilni, Iso payg'ambarni o'rganishadi, lekin ollohga sig'inishmaydi. Bu Bleksmitda din yo'qligidan dalolat beradi. Lekin ular ollohdan ko'ra radio va televideniye ga ko'proq ishonishadi. Texnologiya, ommaviy axborot vositalari ularni ongini egallab, hayotining bir bo'lagiga aylanib qolgan. Odamlar ob-havoga qarab, issiq-sovuqligini bilib olish o'rniga televizor yoki radiodan e'lon qilingan ob-havo ma'lumotlariga ko'proq ishonishadi va hattoki uyqularida ham televizorda ko'rgan narsalari haqida gapirishadi. Masalan Jekning qizi uyqusida “Tayota Selika” haqida gapiradi. Bularning barchasi

Amerika xalqining zamonaviy texnologiyalar ta'siriga kirib qolganidan dalolat beradi. Don Delillo bularning barchasini iker chikirlarigacha yoritib berdi va Amerika adabiyotida yana bir noyob va durdona asarni tarixda qoldirishga muvaffaq bo'ldi va mehnati yuqori baholanib, kitob mukofotga sazovor bo'ldi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Delillo D “White Noise”. London: Penguin Books, 2009
2. Bodriyar J. “Obshestvo potrebleniya”: ego mifi I strukyuri. M.: Respublika: Kulturnaya revolyusiya,2006
3. Delillo. D “Beliy shum”: roman. M: Eksmo 2003
4. “Amerika madaniyatida mashhur bestsellerlar” www.americanpopularculture.com 2016
5. Djoshua Ferris “White Noise” haqida”blog kriticheskix mass” bookcritics.org 2016
6. Karen “Teoriya i interpretasiya literature” 2007
7. Gashmari Ahmad “Jurnal literaturniy i sravnitelniy literature” 3:17185
8. *Sadullaev, F. B. "INNER CHARACTERIZATION OF THE MAIN CHARACTER IN THE NOVEL "THE WINGS OF THE DOVE" BY HENRY JAMES." Conferencea (2022): 132-135.*
9. *Садуллаев, Феруз Бахтиёрович. "XX АСР АҚШ МОДЕРН АДАБИЁТИНИНГ ТАРИХИЙ ҲАМДА ИЖТИМОЙ НЕГИЗЛАРИ." SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY: 171.*
10. *Sadullaev, F. B. "DIFFERENT CONNOTATIONS OF ADVERBS (IN THE EXAMPLES OF "THE PEARL" AND "THE GRAPES OF WRATH")." Экономика и социум 5-2 (92) (2022): 262-265.*
11. *САДУЛЛАЕВ, Феруз. "ҲЕНРИ ЖЕЙМС ИЖОДИДА ИНСОН РУҲИЯТИ ТАСВИРИНИНГ БАДИИЙ-ЭСТЕТИК ВАЗИФАЛАРИ." Social sciences.*
12. *Ganieva O. K. H., Aminova N. B. FAMILY RELATIONSHIPS IN JOHN STEINBECK'S NOVEL "EAST OF EDEN" //Евразийский журнал академических исследований. – 2023. – Т. 3. – №. 5 Part 4. – С. 247-249.*
13. *Ganiyeva O. K. H., Rajabova Z. T. The Analysis of Loneliness theme in of Mice and Men //Miasto Przyszłości. – 2023. – Т. 31. – С. 157-159.*
14. *Ganieva O. K. H., Aminova N. B. JOHN STEINBECK'S "DISCONTENT" OVER THE SOCIAL PROBLEMS //Gospodarka i Innowacje. – 2022. – Т. 23. – С. 146-148.*
15. *Khayriddinova G. O. "EAST OF EDEN" РОМАНИДА ҚАҲРАМОНЛАР ХУЛҚ-АТВОРИГА ЖАМИЯТ ФИКРИНИНГ ТАЪСИРИ //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – С. 146.*